

PÁL SZILVIA

Polgári Jogi Tanszék

Témavezető: dr. Szeibert Orsolya Ágnes PhD, egyetemi adjunktus

A KÖTELEMRAGASZTÓ HÁZASTÁRSI HŰSÉGRŐL CSALÁDJOGON INNEN ÉS CSALÁDJOGON TÚL

„Ügyfelem a cirkuszban nevet, a gőzfürdőben révedezik, a villamoson elbambul, bokszmeccsen harcias, temetőben pacifista, s így tovább. Ebbe a szobába elhozza szenvedésének néhány mintáját, fiára, lányára átörökített kudarcait. Lehet, hogy az a pillanatkép, amit én látok érveinek omlékony vakondjárataiból, megtévesztő. Tegnap megrúgták, ma már engesztelik, holnap simogatják, és én csak a tegnapot látom.”¹

I. Intézményesített szolidaritás versus Fekete Lamoure²

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.) 4:24. §-ának (1) bekezdése értelmében a házastársak hűséggel tartoznak egymásnak; kötelesek közös céljaik érdekében együttműködni és egymást támogatni. E norma megszővegezése során a jogalkotó – szétszálazva és elemeire bontva a házasság tulajdonképpeni kötőanyagát, a szolidaritást³ – lényegét tekintve a korábban hatályban volt, a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban: Csjt.) 24. §-ában foglaltakat vette alapul és az idézett rendelkezés indokolásából kiolvashatóan korábbi értelmezésének lényegi pontjait a jövőre nézve is irányadónak tekinti⁴. Az új Ptk. e szakaszához fűzött kommentár szerint a házastársi hűség továbbra sem szűkíthető le a szexuális kapcsolatra⁵ (noha kétségtelenül ez a legjelentősebb megnyilvánulása).

Bár a jogalkotó az e normában előírtakra már a Csjt. megalkotása során is kikényszeríthetetlen kötelezettségként tekintett, ezért annak megsértése esetére szankciót nem tartott szükségesnek kilátásba helyezni, a családjogi perekben eljáró bíróságok azonban a – jellemzően szexuális – hűtlenséget, mint „*dominánsan kötelességsértő magatartás[t]*”⁶ abban az esetben, ha az „*döntő mértékben idézte elő a házasság feldúltságát és ezen alapuló*

¹ KONRÁD György: A látogató. Budapest, 2007. 21.

² QUIMBY: Káosz Amigos. Budapest, 2002.

³ Vö. SZEIBERT 2012. 30.

⁴ Ld. az új Ptk. Családjogi Könyve IV. címének III. fejezetéhez fűzött indokolást.

Vö. NIZSALOVSZKY 1959. 75-76.; SZIGLIGETI Viktor: A házastársak jogai és kötelességei. In: SZIGLIGETI (szerk.) 1971. 250-251.; KATONÁNÉ SOLTÉSZ Márta: A házastársak jogai és kötelességei. In: PETRIK (szerk.) 1988. 259.; CSIKY Ottó: A házastársak jogai és kötelezettségei. In: KÖRÖS (szerk.) 2007. 118-119.

⁵ BOROS Zsuzsa: A házasság. In: KÖRÖS (szerk.) 2013. 67.

⁶ CSIKY Ottó: A házasság megszűnése. In: KÖRÖS (szerk.) 2007. 66.

felbontását”⁷ (a Kúria jogelődjeként eljáró Legfelsőbb Bíróság 17. számú irányelvében⁸ megjelenő szóhasználat szerint „*a családi élet felelőtlen megbontását*”⁹) mindig értékelték a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlásának a vizsgálata során a bontóperek ún. járulékos kérdéseinek az eldöntésénél (gyermekelhelyezés, lakáshasználat, házastársi tartás)¹⁰, a perköltségviselés körében¹¹, továbbá az alapot szolgáltatatható az ajándék visszakövetelésére is¹².

A házastársi hűség kötelezettségét szabályozó rendelkezésnek a *lex imperfecta*-szerű szerkezete, normába öntött jogkövetkezmény-nélkülisége tehát nem jelentett egyben szankcionálatlanságot is¹³. A hűségrésztés értékelése során azonban a családjogi bíróságok – vélelmezhetően arra is visszavezethetően, hogy a házasság válságának nem oka, pusztán okozata a szexuális hűtlenség és „*a házastársak (...) mindkettőn 100-100 százalékban felelősek a kapcsolat alakulásáért a megismerkedéstől kezdve az esetleges válásig*”¹⁴ – a fentebb megjelölt kérdések eldöntése során általában figyelembe vették és veszik a másik házastárs magatartását is.¹⁵ Résztben ez a sajátos természetű, a házasságbomlásra alapvetően folyamatként, a peres felekre nem „*itt egy vétkes – ott egy vétlen*” szemüvegen keresztül tekintő jogvita-rendezési mód – vagy az alkalmazásától való idegenkedés – indokolhatta, hogy a házastársi hűség megsértésének a következményeit az ítélezési gyakorlat hosszú ideig igyekezett a „*családjogi kereteken*” belül tartani.¹⁶ Ez alatt azt értem, hogy a személyiségi jogi perekben eljáró bíróságok a házastársi hűség megsértésére alapított személyiségvédelmi igényeket következetesen azzal az érveléssel utasították el, hogy „*a házastársi hűség az etikai, erkölcsi normák alapján értékelhető, azonban nem olyan polgári jog által védett személyiségi jog, amelynek megsértése maga után vonná a polgári jog személyiségvédelmi eszközeinek alkalmazhatóságát*”¹⁷. A hűtlenség „*a családjog szabályai szerint elítélendő magatartás*”¹⁸, ezért az „*nem eredményezheti [sem] a polgári jogi kárfelelősség megállapítását, [sem] a személyiségvédelem szabályainak [az] alkalmazását.*”¹⁹

⁷ PAP 1982. 151.

⁸ A Kúria 1/2014. számú PJE határozata az új Ptk. eltérő rendelkezése miatt nem tartja irányadónak a 17. számú irányelvet.

⁹ Ld. a Legfelsőbb Bíróság – nem publikált – Pfv.II.23.012/1997/7. számú eseti döntését

¹⁰ CSIKY Ottó: A házasság megszűnése. In: KÖRÖS (szerk.) 2007, 68-69. o., 105-109. o.; BENCZE Lászlóné 1998. 58-60.; vö. az V. számú Polgári Elvi Döntésben, illetőleg a Kúria 1/2014. számú PJE határozatában foglaltakkal

¹¹ Vö. a BDT2001. 484. szám alatt közzétett eseti döntésben foglaltakkal

¹² Lásd a Legfelsőbb Bíróság BH1975. 307. és BH1995. 464. szám alatt publikált, illetőleg közzétételre nem került, Pfv.II.20.313/2002/5. számú eseti döntéseit

¹³ Vö. PAP 1982.150-151.

¹⁴ BOGNÁR – TELKES 1994. 164.

¹⁵ Vö. KATONÁNÉ SOLTÉSZ Márta: A házastársak joga és kötelességei. In: PETRIK (szerk.) 1988. 257-258.; CSIKY Ottó: A házastársak jogai és kötelezettségei. In: Körös (szerk.) 2007. 118.

¹⁶ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.241/2011/3. számú, a Bírósági Döntések Tárában BDT2011. 2554. szám alatt közzétett eseti döntésének a szóhasználat

¹⁷ Fővárosi Ítéltábla közzétételre nem került, 7.Pf.20.134/2006/3. számú eseti döntése; ld. továbbá a Szegedi Ítéltábla Pf.III.20 177/2005/5. számú, a Bírósági Döntések Tárában BDT2006. 1375. szám alatt közzétett eseti döntését.

¹⁸ Fővárosi Ítéltábla közzétételre nem került, 2.Pf.21.545/2008/6. számú eseti döntése

¹⁹ A Debreceni Ítéltábla fentebb idézett, BDT2011. 2554. szám alatt publikált eseti döntése

A Kúria ítélkezési gyakorlatában azonban kirajzolódni látszik egy ettől markánsan eltérő szemlélet, amely a feleség hűségsértő magatartását – abban az esetben, ha annak következményeként a házasságban nem a férjtől származó gyermek születik és a feleség a gyermek származásának a körülményeit eltitkolja a férje elől – „a családi állás és a [férj] ezzel összefüggő érzelmi viszonyainak a manipulálásaként”²⁰ értékeli, s a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Ptk.) 75. §-ának (1) bekezdését – személyiségi jogi generálklauzuláját – felhívva „a személyhez fűződő jog”²¹, vagy ennél első ránézésre talán konkrétabbnak tűnő megfogalmazás szerint „az emberi méltóság, az önrendelkezés és a családban éléshez való, védett személyhez fűződő jogok”²² megsértéseként, valamint annak következményeként egyszersmind nem vagyoni kártérítés megfizetését eredményező magatartásként kezeli. A Kúria az ilyen tartalmú tényállásra alapított személyiségvédelmi igényt abban az esetben tekinti alaptalannak, ha a férj, mint vélelmezett apa a személyiségi jogot sértő magatartáshoz utólagosan hozzájárul, ami a Kúria álláspontja szerint abban nyilvánul meg, hogy a házasságában született, ám nem tőle származó gyermeket a származásról szerzett értesülése után is a sajátjaként neveli.²³

Álláspontom szerint ez a megközelítésmód – részben legalábbis – arra vezethető vissza, hogy a rendszerváltást követően a kártérítési felelősség kiterjesztéseként is értékelhetően a figyelem előterébe kerültek a személyhez fűződő jogok²⁴. Ezek oltalmazása kapcsán a judikatúra előbb „fokozatosan elrugaszkodott (...) a kárszemlélettől, és azt meghaladva az ember személyiségét alkotó értékekre, az emberi méltóságnak kijáró tisztelet és megbecsülés (...) védelmére [kezdet el] összpontosít[ani]”²⁵, majd amikor ez elégtelennek bizonyult, akkor – Milan Kunderával szólva „mindenből jogot csinált”²⁶ –, s a károsultvédelem, illetőleg a károk minden áron való fedezése jegyében²⁷ – különösebb elméleti megalapozás nélkül – újabb és újabb értékeket (a gyógyulási, túlélési esélyt²⁸, a családban élést²⁹, a gyermek és a különélő szülő közötti kapcsolattartást³⁰) ismert el a személyiség vetületeként, s így személyiségi jogként. Ez oda vezetett, hogy napjainkra gyakorlatilag már minden érték fellőhetővé vált a személyiségi jogok egére.³¹

Ezzel párhuzamosan érvényesülő tendenciát látok abban, hogy a „családjogon túli”, nevezetesen a személyiségi jogi ítélkezési gyakorlat nem igazán tud mit kezdeni a Törő

²⁰ A Kúria közzétételre nem került, Pfv.III.21.819/2011/6. számú eseti döntése

²¹ A Legfelsőbb Bíróság közzétételre nem került, Pfv.IV.21.171/2009/4. számú eseti döntése

²² A Kúria közzétételre nem került, Pfv.III.21.819/2011/6. számú eseti döntése

²³ A Legfelsőbb Bíróság közzétételre nem került, Pfv.III.21.604/1998/7. számú eseti döntése

²⁴ Vö. HARMATHY Attila: A rendszerváltás utáni időszak polgári jogáról. In: SÁRKÖZY – VÉKÁS (szerk.) 2002. 22.

²⁵ LÁBADY: Elégtétel a nem-vagyoni károkért a 20. század első felének magyar magánjogában. In: HAMZA – KAJTÁR – ZLINSZKY (szerk. biz.) 1996. 188-195. Idézi: SZÉKELY 2011. 14.

²⁶ MILAN KUNDERA: Halhatatlanság. Budapest, 2009. 189.

²⁷ SÓLYOM 1977. 7., 18.

²⁸ DÓSA 2010. 178-185.; ld. továbbá a BH2012. 10., EBH2010. 2229., BDT2013. 3030., BDT2010. 2274. és BDT2010. 2197. szám alatt közzétett eseti döntéseket.

²⁹ DÓSA 2010 149-153.; lásd továbbá a BH2011. 248., EBH2009. 2043. és BDT2010. 2237. szám alatt közzétett eseti döntéseket

³⁰ Lásd a Legfelsőbb Bíróság EBH2000. 320. és EBH2009. 2048. szám alatt publikált, illetőleg a közzétételre nem került, Pf.II.25.983/2001/7. számú eseti döntéseit; vö. új Ptk. 4:183. §-ának (1) bekezdése; MAKAI Katalin: A szülői felügyelet. In: KÖRÖS (szerk.) 2013. 284.; VÉKÁS (szerk.) 2013. 339.

³¹ Vö. MOLNÁR 2013. 745.

Károly szerint relatív³², Asztalos László szerint súlypontjával más jogterületre tartozó, de polgári joggal befolyásolt, leginkább komplexnek tekinthető³³ családjogi jogviszonnal. Ezért a házastársak közötti személyi viszony „rendellenes lebonyolódását” – jobb híján – „a hagyományos” polgári jogi személyiségvédelem Prokrusztész-ágyába fekteti, ahol a személyiségi jogsértést állító félnek pusztán azt kell bizonyítania, hogy az általa jogsértőként megjelölt személy hatolt be a jog által védett személyiségi érdekkörébe, s hogy a jogsértő magatartás, valamint az okozott sérelem között okozati összefüggés áll fenn. A kötelezett számára az ellenbizonyítás lehetősége elvileg ugyan adott, ám sem a felróhatóság hiánya, sem a jogsértést állító fél esetleges közrehatása nem zárja ki a személyiségvédelem érdekében szükséges intézkedések alkalmazását.³⁴

Ha tehát a házastársi hűség megsértése, mint személyiségi jogi jogsértés bizonyított, akkor a jogkövetkezmények alkalmazása szempontjából – beleértve az objektív (jellemzően a jogsértés megállapítására irányuló) és a szubjektív (nem vagyoni kártérítés megfizetésére irányuló) szankciókat egyaránt – az adott házasság minősége³⁵, a felek kapcsolatának az alakulása és saját mozgástörvényei, vagyis a házastársi hűségről vezető út semmilyen relevanciával nem bír.

Előadásomban – ha már nekem lámpást adott kezembe az Úr Pesten³⁶ – a polgári jogi felelősség lámpájával a családjog fekete dobozába bevilágítva egy házastársi hűségről következő személyiségi jogi kontextusba helyező eseti döntésen keresztül azt a kérdést vizsgálom, hogy a házastársak személyi viszonyai miként viselkednek a személyiségi jog mint kártérítési felelősségi intézmény elmozdíthatatlannak tűnő falai között.

II. Egy abszolút relatív eseti döntés avagy „én idáig tudom a Te történeted”³⁷

A peres felek 1988-ban kötöttek házasságot, amelyből gyermek hosszú ideig nem született. Az alperes (a feleség – megj. P.Sz.) legalább egy alkalommal megkérte a felperest (a férjet – megj. P.Sz.), hogy vegyen részt termékenységi vizsgálaton, ennek azonban a felperes nem tett eleget. Ezt azzal indokolta, hogy a házasságuk alatt az alperes egy ízben teherbe esett, amely vetéléssel végződött, ezért úgy gondolta, hogy a termékenységi vizsgálat okafogyottá vált.

A felek házasságának a fennállása alatt – 1999. január 17. napján – az alperesnek nem a felperestől származó gyermeke született. Az alperes nem közölte a felperessel, hogy nem ő a gyermek édesapja.

³² TÖRŐ 1979. 43-44.

³³ ASZTALOS 1987. 155-156.

³⁴ TÖRŐ Károly: A személyiségi jog védelmének polgári jogi eszközei. In: PETRIK (szerk.) 1992. 175.; vö. TÖRŐ 1979. 91.

³⁵ A házasság minőségét jelző – egyrészt a házaspár szubjektív megítéléséből táplálkozó, másrészt a magatartásukban, az egymással szembeni viselkedésükben tükröződő – mutatókkal kapcsolatban lásd GÖDRI 2001. 25. <http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Kutjelek/KJ66Hazmer.pdf>; (letöltve: 2014. június 7.)

³⁶ JANCSÓ Miklós egyik filmjének a címe

³⁷ KISCSILLAG: Sirály. Néniket a bácsiknak! Pécs, 2011.

A felek házassági életközössége 2004-ben megszakadt; házasságukat a Debreceni Városi Bíróság még abban az évben felbontotta, a gyermek – a felek megállapodása alapján – az édesanyánál került elhelyezésre.

A felek között 2009 nyarán konfliktus alakult ki a gyermek tanulmányi eredményeivel, illetőleg a nyári szünidő eltöltésével kapcsolatban. Az alperes 2009 augusztusában – jogi képviselője útján – levélben közölte a felperessel, hogy nem ő a gyermek vér szerinti apja.

A Debreceni Városi Bíróság 2010-ben hozott ítéletében megállapította, hogy a felek házassági életközösségének fennállta alatt született gyermek nem a felperestől származik. Az alperes későbbi házastársa teljes hatályú apai elismerő nyilatkozatával a gyermeket a magáénak ismerte el.

A felperes – egyebek mellett – 7.000.000 Ft összegű nem vagyoni kártérítés megfizetése iránt terjesztett elő kereseti kérelmet az alperes ellen. A Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 5.P.21.552/2010/35. számú ítéletével az alperest 600.000 Ft nem vagyoni kártérítés megfizetésére kötelezte. Ítélete indokolásában – a Csjt. 24. §-át, a Ptk. 75-76. §-ait, 339. §-ának (1), illetőleg 355. §-ának (1) és (4) bekezdéseit felhívva – megállapította, hogy az alperes a házastársi hűséget sértő magatartásával, valamint a felperes tudta és beleegyezése nélküli gyermekvállalással megsértette a felperes emberi méltóságát, azon belül önrendelkezése szabadságát.

A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.241/2011/3. számú ítéletével az első fokú ítéletet megváltoztatta és a felperes keresetét elutasította. Indokolásában kifejtette, hogy a házastársi hűség megsértése a családjogi kereteken kívül eső szankcióval nem járhat, az nem eredményezheti sem a polgári jogi kárfelelősség megállapítását, sem pedig a személyiségvédelem szabályainak az alkalmazását, mivel más jogágak szankcióinak alkalmazását nemcsak az irányadó speciális jogág zárja ki, hanem a házasság intézményi jellege is.

A Kúria Pfv.III.21.819/2011/6. számú ítéletével a jogerős ítéletet hatályon kívül helyezte és az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta. Indokolása szerint *„az alperes a magatartásával a családi állást és a felperesnek az ezzel összefüggő érzelmi viszonyait manipulálta, megsértve ezzel az emberi méltóság, az önrendelkezés és a családban éléshez való, védett személyhez fűződő jogokat. Ezek a jogsérelmek alapul szolgáltak a nem vagyoni kárpótlásra.”* Hangsúlyozta, hogy *„a házastársak belső jogviszonyát szabályozó családjogi intézmények nem zárják ki a személyiségi jogvédelem érvényesíthetőségét.”*

III. Felelősség-morzsárium

A házastársi hűségről szóló törvény szerinti következményét a családjogon túl (is) levonhatónak tartó eseti döntés tartószerkezete a személyiségi jog mint felelősségi intézmény, ami igazi *„felelősségi*

mixtura diabolica”, mert abban „nemcsak a jogellenesség és a vétkekesség, hanem mindkettővel a kár is teljesen összerosódik és kölcsönösen határozza meg egymást.”³⁸

Tartógerendákra való visszabontása helyett ezért célszerűbbnek mutatkozik a problémát Az ember tragédiájából kölcsönzött, „...mi végre az egész teremtés?” luciferi kérdés megválaszolása, azaz a (polgári) jogi felelősség célja és alanya, emberképe, illetőleg annak családjogba illeszthetősége felől megközelíteni.

E kérdés megválaszolásához a XX. század második fele magyar magánjogtudománya egyik legnagyobb hatású alkotójának, Eörsi Gyulának abból a kártérítési felelősséghez funkcionális alapon közelítő és a jog nevelő szerepének konkrét érvényesülési lehetőségét hangsúlyozó³⁹ megállapításából indulok ki, amely szerint a felelősség intézménye valamely társadalmilag elítélendő, de – kellően optimista hozzáállást feltételezve – jogi eszközökkel javítható magatartás állami kényszer útján realizálódó szankcionálása révén a kedvező társadalmi hatás kiváltása végett „teremtett.”⁴⁰

Már a jogellenességet is az dönti el, hogy az adott kárfajta hasonló módon való bekövetkezése ellen lehet-e kártérítési szankcióval hatásosan védekezni⁴¹; mivel a személyes érzelmek kikényszeríthetetlenek és vagyoni eszközökkel befolyásolhatatlanok, ezért Eörsi Gyula szerint nem tekinthető jogellenesnek a házassági ígéret megszegése⁴², ahogy a férjes nővel viszonyra lépő „csábító harmadik” sem felel a férjet a házasság felbontása miatt az üzleti kapcsolataiban ért károkért.⁴³

Eörsi Gyula általános érvényű megállapítása szerint tehát „a jogi felelősség (...) represszív jogi szankció kilátásba helyezését, alkalmazását jelenti felróható kötelezettségszegés esetére”⁴⁴ (...), amelynek két feltétele van:

- a) olyan magatartásfajta, amely a jogi felelősség kivételes represszív eszközeivel való javításra szorul, és
- b) ilyen eszközökkel általában javítható is.

Ha az első feltétel hiányzik, nincs miért igénybe venni a jogi felelősség intézményét, ha a második hiányzik, akkor nem vezethet célra a jogi felelősségre vonás.”⁴⁵

Úgy is mondhatnánk, hogy ahol és akinél a felelősségi szankciótól semmilyen pozitív – felelősségi nyelvre fordítva: anyagi reparáció melletti speciál és generál preventív – hatás nem várható, ott az alkalmazása a felelősség általános szabályai szerint célszerűtlen és ezért kizárt.⁴⁶

³⁸ SÓLYOM 1983. 323.

³⁹ SÓLYOM 1977. 185.

⁴⁰ EÖRSI 1961. 65., 471.

⁴¹ Uo. 296. o.

⁴² Uo. 45., 273. o.; a kommentárirodalomban ismert olyan álláspont, amely a Ptk. 6. §-ának rendelkezése – az „utaló magatartásért” való helytállás szabályai – alapján „megítélhetőnek tartja a nem eleve csalárdul meg tett házassági ígéret esetleges vagyoni következményeit.” GELLÉRT (szerk.) 2009.

⁴³ EÖRSI 1961. 469.

⁴⁴ Uo. 67.

⁴⁵ Uo. 41.

⁴⁶ Lásd MÁDL 1964. 466-467.; vö. EÖRSI 1961. 40.

Bár a fentebb hivatkozott gondolatok olyan korban születtek, amelynek tudományos diskurzusába⁴⁷, ekként a felelősségről való gondolkodásába is beszüremkedett az absztrakt közösség feltétlen elsőbbségét hirdető, a szocialista ember (témám szempontjából: akár a magánélet terén is kivitelezhetőnek tartott⁴⁸) nevelhetőségébe vetett hitéből, de leginkább az állampolgárok jogszerű viselkedésének a mindenáron való kikényszerítését célul tűző akaratból táplálkozó, korlátoltan egyoldalú uralkodó ideológia⁴⁹, azonban annak festékrétege alatt Eörsi Gyula és Mádl Ferenc tökéletesen megrajzolta azt az emberképet⁵⁰, amellyel a magyar magánjogi felelősség mind a mai napig dolgozik.

Ez az „*öntudatos, józan, kockázatvállaló (...), a mindennapi életben felelősen és előrelátó módon cselekvő [személyre]*”⁵¹ szabott emberkép az ember „*észlénységére*” (vagy legalábbis az abba vetett hitre) épít, és a felelősségre vonatkozás kapcsán mindenekelőtt abból indul ki, hogy az értelmes ember, a jó és gondos családapa, mint etikus ember⁵² miként látja – pontosabban az adott helyzetben miként kellett volna látnia – tetteinek a következményeit.⁵³

A zsinórmérce helyével kapcsolatban megállapítható, hogy bár a régi Ptk. a szubjektív, vétkességi felelősség elméletének a talaján állt, s csupán „*kivételként*” ismerte el az objektív felelősséget⁵⁴, a gyakorlat ugyanakkor a gondossági követelmények vonatkozásában olyan magasra tolta a léceket, hogy a vétkességi és az objektív felelősség tulajdonképpen egy síkba és azonos magasságba került⁵⁵. Nem véletlen, hogy Gustav Radbruch „*szégyenlős objektív felelősségnek*” nevezte a modern vétkességi felelősséget.⁵⁶

Most, hogy látni véljük a mérce helyét, már csak az a kérdés, vajon „*(...) ki mondja meg*”, hogy az ideális, ügyes és bölcs ember hogyan cselekedett volna a fennforgó esetben? Nyilván senki, illetőleg mindenki: ügyfél, bíró, szakértő, a maga elképzelése szerint, beleélvén magát az adott helyzetbe és a saját képességeihez viszonyítva a helyesnek látszó cselekvést, fogja eldönteni, hogy az előtte álló ember eleget tett-e a törvénykívánta mértéknek vagy nem. Íme ebben az irányban is újabb logikai abszurdum mered elénk: abban a kérdésben, hogy Kis Péter hibás-e vagy nem, tehát feleljen-e vagy ne, végelemzésben nem az ő saját képességei, melyeket nem ismerünk, sem a törvényhozó ideális elképzelése, melyet nem tudunk megfogni, lesznek a döntők, hanem azé a bíróéi vagy szakértőé, aki Kis Pétert életében eddig

⁴⁷ Vö. HARMATHY Attila: Polgári jog – gazdaság – társadalom. In: KATONA – SZALAI (szerk.) 2013. 11-28.

⁴⁸ Ld. bővebben TÓTH – MURAI 2014. E korszak házasságkonceptiójával kapcsolatos hagyományos és alternatív elképzeléseket illetően ld. MISKOLCZI 1985; SZILÁGYI 1978; FEKETE 1981.

⁴⁹ Vö. FLECK 2001. 23., 84., 89., 94., 131., 135-136.; KORNAI 2012. 81-93.

⁵⁰ Nagy Marianna szerint ez az emberkép megfeleltethető a behaviorista pszichológia emberképének, amely gyakorlatilag az összes emberi viselkedést a megfigyeléses tanulás, a kondicionálás és a megerősítés eredményének tekinti. NAGY 2010. 168.

⁵¹ LÁBADY: Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. szabályaira. 2000. 15-16.

⁵² Lásd bővebben SÓLYOM 1977. 59.; MÁDL Ferenc 1964. 218-219.

⁵³ Lásd NAGY 2010. 168.

⁵⁴ SÓLYOM 1977. 180.; vö. A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása. 1959. 259.

⁵⁵ SÓLYOM 1977. 36.; vö. MÁDL 1964. 467.

Ez leginkább a szakmai és hivatalos felelősségek (például az egészségügyi szolgáltató, illetőleg az ügyvéd kártérítési felelőssége) esetében érzékelhető.

⁵⁶ EÖRSI 1961. 390.; vö. SÓLYOM 1977. 63.; Megjegyzést érdemel, hogy az új Ptk. szerint változatlanul az adott helyzetben irányadó társadalmi elvárás a mérce. HARMATHY Attila: A kártérítési felelősség általános szabálya és közös szabályai. In: WELLMANN (szerk.) 2013. 431., 436.; ld. továbbá LÁBADY: A deliktualis felelősség fontosabb változásai az új Ptk.-ban. 2014. 171-172.

talán sohasem látta, sejtelve sincs, hogy mire képes, mire nem, sőt még a helyzetet is, melyben neki cselekednie kellett, csak másod-harmadkézből vett hiányos információk alapján ismeri.”⁵⁷

IV. „Idáig tudom a történetet”⁵⁸ avagy a körkörös irányai

Visszakanyarodva az idézett eseti döntéshez vajon meg lehet-e mondani, hogy a perbeli házastársak közötti, elsősorban mégiscsak érzelmi alapokon nyugvó személyi viszonyban az adott helyzetben kitől, mi lett volna az „általában elvárható”?⁵⁹ És ha igen, azt ki mondja meg?

Nem vitatva a családban élés, valamint az apai státusz akár személyiségi jogként is felfogható érték mivoltát és azt sem, hogy „*a jog gúny, ha érvényesítésére nincs hatékony eszköz*”⁶⁰, mégis, helyes-e ezeket az értékeket a hagyományos személyiségvédelem konstrukciójában kezelni, ahol jogsértés=felróhatóság=immateriális sérelem, így az eredmény, az elmarasztaló döntés mindig (ki)adja magát?

És a felelősség megállapítása esetén alkalmazott szankciók – különösen a nem vagyoni kártérítés (vagy az új Ptk.-ban már magánjogi büntetésfunkcióval is kiegészíteni gondolt sérelemdíj) – valóban adekvát jogkövetkezmények?⁶¹ Mert ha igen, akkor alkalmazásuk esetén annak a szankciós hatásmechanizmusnak kell(ene) érvényesülnie, hogy

- a) „*a jogsértő átéli a szankciót, környezete közvetlen tudomást szerez róla és részben átéli, legalábbis a jogsértőre gyakorolt hatásának külső megnyilvánulásait, a társadalom – elvileg – tudomást szerez a szankcióról;*
- b) *az említettek ítéletet alkotnak a szankcióról és a jogsértésről,*
- c) *adott esetben több-kevesebb elvontsággal felidézlik, képzeletben átélik a szankciót, és ez bizonyos intenzitással befolyásolja a magatartásukat.*”⁶²

Akkor ezek tükrében miért akarjuk a válaszunkat „inkább nem adekvát”-ra módosítani? Vélelmezhetően azért, mert a felvetett probléma abszolút relatív megítélésű, vagy úgy is mondhatnám, hogy határeseti.

Weiss Emilia szerint a magánjog emberképe nem lehet egyben a családjogi viszonyok emberképe is.⁶³ Álláspontom szerint azért nem, mert a családban, mint érzelmi kötelékeken

⁵⁷ MARTON Géza: Kártérítési kötelmek jogellenes magatartásból. In: SZLADITS (szerk.) 1942. 803-804.

⁵⁸ KISCSILAG: Sirály

⁵⁹ Ennek a kérdésnek a megválaszolhatóságát – a családdal kapcsolatos változásokat kifejező diskurzus hiányára is visszavezethetően – a családformával kapcsolatos attitűdök és a tényleges viselkedés között meglévő jelentős ellentmondás is nehezíti.

Lásd erről bővebben: DUPCSIK – TÓTH 2008. 307-328.

(http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2008_4/Dupcsik_Toth.pdf; (letöltve: 2014. 06.07.);

CSURGÓ Bernadett – KRISTÓF Luca: Csak papír? Családi állapot és értékrend. In: MESSING – SÁGVÁRI (szerk.) 2010. 30-53. (http://www.socio.mta.hu/uploads/files/archive/st_soc_2_1.pdf; (letöltve: 2014. 06.07.)

⁶⁰ MESZLÉNY 1917. 20. Idézi: SZÉKELY 2011. 129.

⁶¹ Vö. NAGY 2010. 112.

⁶² EÖRSI 1961. 168-169.

alapuló rendszerben az ember nem vagy nem elsősorban – elfogadható kompromisszumként: nem mindig – racionális döntéshozóként van jelen, így ha a diszfunkcionális működéséből adódó problémákat a magánjogi felelősség síkjára transzponáljuk, akkor az mindig határeseti problémaként fog jelentkezni, a polgári jogi felelősségnek ugyanakkor csak igen korlátozott lehetőségei vannak a teljes kárért való felelősség és a felelősség kizárása közötti szürke zónában.⁶⁴ Eörsi Gyula szerint ezekben a határesetekben nem a konkrét kötelezettségszegést és a felróhatóságot kell vizsgálni, hanem a szankció prognózisát, vagyis azt, hogy **a kártérítés alkalmas lehet-e** a hasonló jellegű károsító folyamatok meggátolására.⁶⁵ Azt gondolom, hogy az effajta prognosztizálás a valóban alkotó értelmezéssel dolgozó, esetre orientált, konfliktusfeloldásra törekvő bírótól – aki nem pusztán csavar az ítélezés mechanizmusában⁶⁶ – mindenképpen elvárható. Ráadásul annyit ma már biztosan tudunk, hogy „*a »vétkes« és »áldozat« viszonylatában mozgó gondolkodás ellentétes a házastársi kapcsolatok realitásával*”⁶⁷, s talán prognosztizálhatjuk, hogy nem a nem vagyoni kártérítés/sérelemdíj megfizetésére kötelezéstől lesz valaki hűséges.

Akkor „...*mi végre az egész teremtés?*”

Felhasznált irodalom

A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959.

ASZTALOS László: Polgári jogi alaptan. A polgári jog elméletéhez. Budapest, 1987.

BENCZE Lászlóné: Gyermekelhelyezés, gyermektartás. Budapest, 1998.

BOGNÁR Gábor – TELKES József: A válás lélektana. Második Kiadás. Budapest, 1994.

DÓSA Ágnes: Az orvos kártérítési felelőssége. Második, átdolgozott, bővített kiadás. Budapest, 2010.

DUPCSIK Csaba – TÓTH Olga: Feminizmus helyett familizmus. Demográfia, 2008/4. szám, 307-328.

EÖRSI Gyula: A jogi felelősség alapp problémái. A polgári jogi felelősség. Budapest, 1961.

FEKETE Gyula: Boldog házasságok titkai. Budapest, 1981.

FLECK Zoltán: Jogszolgáltató mechanizmusok az államszocializmusban. Totalitarizmus-elméletek és a magyarországi szocializmus. Budapest, 2001.

GELLÉRT György (szerk.): Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez. Complex DVD Jogtár. Lezárva: 2009. július 1.

⁶³ WEISS Emília: Néhány gondolat a családjog kodifikációjához a készülő Polgári Törvénykönyvben. In SÁRKÖZY – VÉKÁS (szerk.) 2002, 243. o.

⁶⁴ EÖRSI 1961, 343. o.

⁶⁵ EÖRSI 1961, 471., 474. o.

⁶⁶ KULCSÁR 1974, 357. o.

⁶⁷ BOGNÁR – TELKES 1994, 45. o.

GÖDRI Irén: A házassági kapcsolatok minősége és stabilitása. Elméleti támpontok és mérési lehetőségek. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2001/1.

HAMZA Gábor – KAJTÁR István – ZLINSZKY János (szerk.): Tanulmányok Benedek Ferenc tiszteletére. Pécs, 1996.

KATONA Klára – SZALAI Ákos (szerk.): Hatékony-e a magyar jog? Budapest, 2013.

KORNAI János: A szocialista rendszer. Pozsony, 2012.

KÖRÖS András (szerk.): A családjog kézikönyve II. kötet 2007. Budapest, 2007.

KÖRÖS András (szerk.): Polgári Jog. Családjog. Az új Ptk. magyarázata III/VI. Budapest, 2013.

KULCSÁR Kálmán: Társadalom, politika, jog. Budapest, 1974.

LÁBADY Tamás: Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. szabályaira. Polgári Jogi Kodifikáció, 2000/2. szám, 13-19. o.

LÁBADY Tamás: A deliktuális felelősség fontosabb változásai az új Ptk.-ban. Jogtudományi Közlöny, 2014/4. szám, 169-170. o.

MÁDL Ferenc: A deliktuális felelősség a társadalom és a jog fejlődésének történetében. Budapest, 1964.

MESSING Vera – SÁGVÁRI Bence (szerk.): Közösségi viszonyulásaink. A családdal, az állammal és a gazdasággal kapcsolatos társadalmi attitűdök, értékek európai összehasonlításban. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Budapest, 2010, 30-53. o.

MESZLÉNY Artúr: A Polgári Törvénykönyv szocializálása I. (Személyjog, családjog, dologjog). Budapest, 1917.

MISKOLCZI Miklós: Szinlelni boldog szeretőt. Hazudni boldog hitvest. Budapest, 1985.

MOLNÁR Ambrus: A sérelemdíj elméleti és gyakorlati kérdései. Kúriai Döntések. Bírószági Határozatok. 2013/7. szám, 744-748. o.

NAGY Marianna: Interdiszciplináris mozaikok a közigazgatási jogi felelősség dogmatikájához. Budapest, 2010.

NIZSALOVSKY Endre: Polgári jog és családi jog. VI. Kötet. (Családi jog). 1958/1959. tanév. Kézirat. Budapest, 1959.

PAP Tibor: Magyar családjog. Negyedik kiadás. Átdolgozta: Somfainé Filó Erika. Budapest, 1982.

PETRIK Ferenc (szerk.): A családjogi törvény magyarázata. Első kötet. Budapest, 1988.

PETRIK Ferenc (szerk.): A személyiség jogi védelme. Budapest, 1992.

SÁRKÖZY Tamás – VÉKÁS Lajos (szerk.): Eörsi Gyula Emlékkönyv 1922-1972. Budapest, 2002.

SÓLYOM László: A polgári jogi felelősség hanyatlása. Budapest, 1977.

- SÓLYOM László: A személyiségi jogok elmélete. Budapest, 1983.
- SZEIBERT Orsolya: Családi jog. Budapest, 2012.
- SZÉKELY László: A személyiségi jogok haza elmélete. A forrásvidék. Budapest, 2011.
- SZIGLIGETI Viktor (szerk.): A családjogi törvény magyarázata. Első kötet. Budapest, 1971.
- SZILÁGYI Vilmos: A házasság jövője – avagy a jövő házasságai. Budapest, 1978.
- SZLADITS Károly (szerk.): Magyar Magánjog. Negyedik kötet. Kötelmi jog Különös Része. Budapest, 1942.
- TÓTH Eszter Zsófia – MURAI András: Szex és szocializmus. Budapest, 2014.
- TÖRŐ Károly: Személyiségvédelem a polgári jogban. Budapest, 1979.
- VÉKÁS Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Budapest, 2013.
- WELLMANN György (szerk.): Polgári Jog. Kötelmi jog. Az új Ptk. magyarázata VI/VI. Budapest, 2013.